

“Bütün hayatın coğrafyasını belirleyen temel merkezlerden biri, Taksim Meydanı, iri hindiler gibi dolanan otobüsleri ve dalgın ıstakozlar gibi ağır ağır hareket eden trolleybüsleri ve her zaman karanlıkta kalmaya kararlı belirsiz köşeleriyle bu müziğin içinde ağır ağır değişti ve Galip’in ilk defa adım attığı fakir düşmüş umutsuz bir ülkenin allanıp pullanmış “modern” bir meydanına dönüştü. Karla kaplı Cumhuriyet Heykeli de, hiçbir yere çıkmayan o geniş Yunan merdivenleri ve Galip’in on yıl önce cayır cayır yanışını zevkle seyrettiği “Opera” binası da böylece işareti olmak istedikleri hayali ülkenin gerçek parçaları haline dönüştüler.” (Orhan Pamuk – Kara Kitap) (1)

“Kuşkusuz bugün insanların sabahtan akşama çalışıp sonra da yaşamak için geri kalan zamanlarını kağıt oynayarak, kafelerde ve çene çalarak harcamayı yeğlemeleri kadar doğal hiçbir şey yoktur. Ancak bazı kentler ve ülkeler vardır, orada insanlar arada sırada başka şeyden kuşku duyarlar. Genelde bu, onların yaşamını değiştirmez. Yalnız kuşku ortaya çıkmıştır ve bu da her zaman bir kazançtır. Tersine bizim şehrimiz, kuşkuları olmayan bir kenttir; yani tümüyle “modern” bir kent.”(Albert Camus – Veba) (2)

-Modern Olanın Güzelliğinin Yaşanabilirliği Üzerine,

(Mimarlık, sanat, edebiyat ve sinema üzerinden bir okuma)

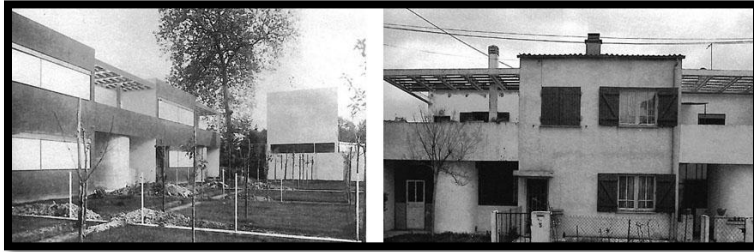
Endüstri devrimi sonrası kentlere yapılan büyük göç hareketleri ve yaşanan konut sıkıntısıyla beraber, sağlıksız barınma koşulları içinde yaşamaya mecbur bırakılan işçi sınıfı ve bu sağlıksız şartlarda yayılan ‘veba’ salgınları, gelişen sosyalist fikirlerin de ışığında, insanları yeni konut ve kent önerileri geliştirmeye mecbur bıraktı. Ferhan Yürekli, endüstri devrimi sonrası bu olumsuz koşullar içinde gelişen modernizmin temelinde, yeni bir stil yaratma çabası değil, ‘veba’ hastalığı olduğunu söyler ve tarihte ilk defa ‘sıradan insanın’ mimarlığın konusu olduğuna dikkat çeker(3). Ferhan Yürekli’nin modernizmi mimarlığın halka inmesi olarak tanımladığı ve yüzlerce yıldır kralların, soyluların, aristokrat sınıfın hizmetinde olan mimarlığın ilk defa ‘sıradan insanı’ konu ediyor olduğu savı, modernizm fikrinin doğuşu ve temelleri üzerine gerçekçi bir saptamadır.

İşçi sınıfı için sağlıklı, yaşanabilir, hızlı imal edilen ve endüstri devrimiyle gelişen teknolojinin de etkisiyle işlevsel ve sadelikten yana bir mimari stil olarak gelişip; ideal insan, ideal şehir ütopyalarıyla insanı ve dünyayı yeniden inşayı hedef almış idealist bir akım olarak doğan modernizmden, ikinci dünya savaşı sonrası bütün Avrupa’yı sarmış toplu konut beton kütlelerine ve bunların uzantısı günümüz Türkiye’sinin TOKİ’lerine gelen süreçte, şehirlerde beton ormanlarının ortasında yaşamaya mecbur bırakılan ‘sıradan insanın’ hayatın yaşanabilirliğinden kopmuş varoluşsal bir ‘veba’ ile baş ediyor olduğu gerçeğini, modernizm tarihinin bir ironisi olarak okumak mümkündür.

“Herkes insanlığın mutluluğunu ister. Aksini savunana duymadım. Ama insanlığın ancak böyle ya da şöyle mutlu olacağını dayatmanın kendisi en büyük mutsuzluk kaynağıdır.” (Ufuk Uras) (4)

20. yüzyılın başlarında gelişen bilim ve teknoloji, endüstri devrimi sonrası değişen yaşam şartları, yeni bir dünya ve yeni bir insanlık fikrini doğuruyor ve bütün geleneksel anlayışları reddeden modernizm fikri yükseliyordu. Gelenekselin reddi üzerinden gelişen modernizm, mimarlıkta da etkisini göstererek klasik dönem mimarisini yok sayan, mimarlığı eşitlik ilkesiyle temellendiren bir anlayışta gelişerek, mimarlığı soylu sınıfın elinden alıp ‘modern’ insan ideali için baştan yaratıyordu. Adolf Loos’un ‘Süsleme cinayettir’ sözünde olduğu gibi sert bir dille yapılan gelenekselin reddi, kendi dönemi içinde değerlendirildiğinde mimarlık için hem fikirsel hem de stil olarak tam anlamıyla bir devrim yaratmıştır.

Mimaride modernizm sadece bir yapı tasarlamak değil, insan yaşamını yeni baştan kurgulayıp, ‘modern’ insanı yaratmaktır. (Bu bağlamda değerlendirildiğinde Ağaoğlu İnşaat’ın ‘yaşam mimarı’ sloganı, modernizm ideallerinin 21. yüzyıla trajik bir yansıması olarak düşünülebilir.) (5) Ancak bu ‘modern’ insanı ve hayatı kurgulama süreci, modernizmin katı rasyonel ideolojisinin ‘güzel’ (yüksek kültüre bağlılık, teknolojinin takibi, işlevsellik, gelenekselin reddi, sadeliğin yüceltilmesi) olanı dayatmasıyla sağlanmıştır’ yorumunu yapmak mümkündür. Bu aşamada mimarların baş aktör olarak yönlendirici rolü üstlenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Le Corbusier’in Savoye ailesi için tasarladığı modernizmin temel çıkışı sayabileceğimiz Villa Savoye’un mobilya seçimlerinde bile Savoye ailesinin isteklerini geri çevirip, kendi istekleri doğrultusunda hareket etmesi mimarın üstlendiği bu ‘dayatmacı’ rolün güzel bir örneğidir.(6)

Şekil 1

Şekil 2

Le Corbusier’in 1923 yılında Pessac’ta bulunan fabrika için modernist biçimin ve mimarlık anlayışının geleneksellikten uzak olduğu fikriyle tasarladığı uzun dikdörtgen pencere, düz çatılı ve duvarlı, beton yüzeyli işçi konutları, birer

modernizm abidesi olarak hayata geçer(Şekil 1). Ancak kırsal yerleşimlerinden kente göçmüş fabrika çalışanlarının yaşayacağı bu evler, Corbusier’in idealinin çok dışında bir seyir izler. Fabrikada çalışıp bu evlerde yaşayan işçiler zamanla kendileri için tasarlanan bu evleri geleneksel referanslarla; pencerelere ahşap korkuluk ve kepenk ekleyip, çatılara baca yapıp, duvarları çiçekli duvar kağıtlarıyla kaplamışlardır(Şekil2). (7) Modernizmin güzelliğinin yaşanabilirliği üzerine çarpıcı bir örnek olan Pessac işçi konutları, modernizm felsefesinin, yaşayan hisseden ve düşünen bir varlık olarak ‘insan’ faktörünü ıskalamış olduğunun görsel bir kurgusunu oluşturmaktadır. Aynı okuma üzerinden günümüz Türkiye’sindeki Sulukule örneğini irdelemek de mümkündür. Bütün rant hesapları ve ekonomik çıkarları göz ardı ettiğimizde Sulukule halkının sürgün edildikleri TOKİ evlerinde yaşayamamasının bir sebebi de, onlarca yıldır yaşadıkları Sulukule kültüründen ve geleneğinden koparılmış, yere aidiyetlerini kaybetmişliklerinden ileri geldiğini söyleyebiliriz.

“Ev, içinde yaşanılan bir makinedir.” (Le Corbusier) (8)

“Mimari, içinde yaşayacak olan insanın duygusal ve psikolojik yanından bağımsız ele alınamaz. Bir makine yaşamak için değildir.” (Gordon Matta Clark) (9)

Modern mimarının ısrarla üzerinde durduğu, modernizmin enternasyonalizminin ve mimaride yersizleşme kavramının, insan ölçeğinden bakıldığında, içinde yaşıyor olduğumuz ‘ev’lerimizin ve ‘kent’lerimizin yaşanılabilirliğini ne ölçüde güzelleştirdiği ya da katlanabilir kıldığı konusu tartışmaya açıktır. İnsan ölçeğinden değil yukardan bakarak planladığımız şehirlerde (en çarpıcı örneği Oscar Niemeyer ve Lucio Costa tarafından yeni bir kent olarak planlanan ve şehir planının uçak görünümünde tasarlandığı Brasil şehri) olduğu gibi, insanın duygusal ve psikolojik olgularından bağımsız düşünülerek mimarın idealleri doğrultusunda tasarlanan modernizm dönemi yapıları da bir ‘makine’ olmaktan öteye geçemedi.

Şekil 3

Modernizmin güzelliğinin (makine oluşunun) yaşanabilir oluşu üzerine belki de en iyi eleştiriyi Amerikalı bir sanatçı olan Gordon Matta Clark yapmıştır. Splitting (Yarılma) adını verdiği ve Amerika banliyölerinde satın almış olduğu bir evi ortadan ikiye bölerek yapmış olduğu sanat çalışması, modern ev-modern şehir kavramının insan ruhu üzerinde açmış olduğu yarılmayı belki de en iyi tarifleyen görüntüdür(Şekil 3).Le Corbusier’in Ev içinde yaşanılan bir makinedir sözüne atıfla bir

makine yaşamak için değildir diyen Matta Clark, Splitting çalışmasıyla öznel aidiyet yerlerimiz olan evlerimizin bir başkaldırı şeklini görselleştirmiştir.

Ben daha çok... bana verilmiş hem de bir hiç için verilmiş olan hayat karşısında şaşırılmış durumdayım. (Jean Paul Sartre – Bulantı) (10)

1960'ların başından itibaren Paris kendini düpedüz varoluşsal bir krizin ortasında bulmuştu. Eski olan daha fazla ayakta kalamazdı, fakat yeni olan da göze fazlasıyla berbat, ruhsuz ve bomboş görünüyordu. (David Harvey – Asi Şehirler) (11)

Endüstri devrimiyle başlayan yeni süreçte, endüstrinin el emeğine dayanan eski üretim biçimlerini bir anda tasfiye edip fabrikalaşmaya ve seri üretime geçmesi gibi şehirlerimiz de bu yeni süreçte eski kimliklerini kaybetmeye başlayıp fabrikalaşma ve seri üretim mantığıyla hareket ederek hızla değişip ‘kimliksizleşmeye’ başlıyordu. Modernizm döneminin mirası şehir

planları ve toplu konut mimarisi sonucu şekillenen içinde yaşıyor olduğumuz kentler, mutsuz insan kitlelerini yaratırken modernizmin katı rasyonalizminin insan doğasına aykırı olduğu daha iyi anlaşılıyordu. Seri üretime dayalı toplu konut mantığı bütün şehirleri öbek öbek ele geçirirken, özellikle ikinci dünya savaşı sonrası 'sıradan insan' içine düştüğü varoluşçuluk temelindeki sorgulamalarla ve umutsuz ruh haliyle boğuşuyordu.

Şekil 4

Şehirde yaşayan 'sıradan insanın' içine düştüğü bu ruh halini anlatan Jean Luc-Godard'ın 1967 yapımlı '2 ou 3 choses que je sais d'elle' (Onun Hakkında Bildiğim İki-Üç Şey) filmi(12), 1960'ların inşaat sesleri arasındaki Paris'i, Paris'in 'modern' toplu konutları arasında yaşayan karakterlerin psikolojileri üzerinden işleyerek David Harvey'nin anlattığı varoluşsal bir kriz içerisindeki Paris'i gözler önüne serer. Paris

Belediyesi, şehri baştan aşağıya bir şantiyeye çevirirken, Godard banliyölerde, toplu konutlarda, kafelerde, kuaförlerde insanların sıkıntılarını dinliyor. Yıkılan-dikilen binaların görüntüleri ve iş makinelerinin çıkardığı gürültüyle çevrelenen film, modernist ideolojiye dayalı kent tasarısının insan hayatında yarattığı psikolojik tahribatı anlatıyor. Filmdeki kadın karakterin 'fahişelik' yaptığına dikkat çeken Godard, kimliksizleşen kentlerde, modern kapitalist devletle yaşamının da insanın kendisine yabancılaşarak, kendisini sattığı bir 'fahişelik' olarak tanımlıyor. Filmdeki kadın karakterin (Marina Vlady) Paris'teki toplu konut blokları önünde durduğu plan ise 'insan' ve 'modern yapı' ilişkisi üzerine son derece çarpıcı bir görselliktedir(Şekil 4).

"Ama güzellik ile hatıra birbirlerinden ayrı mıdır? Güzel olan şey, biraz da aşına olduğumuz ve hatıralarımıza benzediği için öyle değil midir? 16. yüzyılda hem bugünkü İran'da hem de İstanbul'da resmetmiş nakkaşlardan Velican "Güzellik, aklın kendiliğinden bildiği şeyi, gözün dünyada yeniden keşfetmesidir." demişti." (Orhan Pamuk– Röportajlar)(13)

Endüstri devrimi sonrası gelişen kent kavramı, eşit yaşam hakkı ilkeleri ve gelenekselin reddi üzerinden yükselen Modernizmin kent ve insan ideali, her ne kadar bugünün beton ormanı şehirlerini öngörmemiş olsa da, ister istemez bu duruma zemin hazırlamış ve modernizmin güzelliğinin insan için ne kadar yaşanabilir olduğunu sorgulamamızı sağlamıştır. Modernizm, mimari ve güzellik kavramları üzerine düşünürken son olarak, Zizek'in mimarlar üzerine söylemiş olduğu sözü hatırlamakta fayda var. "Tasarımlarınızı yaparken yumuşak adımlar atın, çünkü sizin binalarınızda yaşayıp onlara bakacak insanların hayalleri üzerinde yürüyorsunuz." (14)

Notlar

- (1)Orhan Pamuk,2014, Kara Kitap, Yapı Kredi Yayınları, ss.207
- (2)Albert Camus, 2012, Veba, Can Yayınları, çev. Nedret Tanyolaç Öztokat, ss.14
- (3)Ferhan Yürekli, 2010, Mimarlık Mimarlığımız, YEM Yayınevi, ss.33
- (4)Ufuk Uras, 09-12-2015 tarihli Yeni Yüzyıl Gazetesi 'Liberalizm' başlıklı köşe yazısı
- (5)Ağaoğlu inşaat şirketi internet sayfası üzerinden şirketin kurumsal anlayışı incelenebilir.<http://www.agaoglu.com.tr/>
- (6)(7)Konuyla ilgili Alain de Botton – Mutluluğun Mimarisi kitabı incelenebilir.
- (8)Le Corbusier, 1999, Bir Mimarlığa Doğru, Yapı Kredi Yayınları, Çev. Serpil Merzi
- (9)Aktaran, M. Lee, Object to be Destroyed, ss. 9
- (10)Jean-Paul Sartre, 2013, Bulantı, Can Yayınları, Çev. Selahattin Hilavss 199
- (11)David Harvey, 2013, Asi Şehirler, Metis Yayınları, Çev.Ayşe Deniz Temizss 30
- (12)Jean Luc-Godard, 1967, '2 ou 3 choses que je sais d'elle' (sinema filmi)
- (13)Orhan Pamuk'un, Ara Güler üzerine Boğaziçi Üniversitesinde yaptığı konuşma, Milliyet Sanat, 2/07/2014
- (14)SlavojZizek, 2011, Mimari Paralaks, Encore Yayınları, Çev. Bahadır Turanss 120

Kaynaklar

- E-skop (sanat tarihi-eleştiri) dergi, sayı 2, 'Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev', Nilüfer Talu, 12/3/2012
- Ferhan Yürekli, 2010, Mimarlık Mimarlığımız, YEM Yayınevi
- SlavojZizek, 2011, Mimari Paralaks, Encore Yayınları, Çev. Bahadır
- David Harvey, 2013, Asi Şehirler, Metis Yayınları, Çev. Ayşe Deniz Temiz
- Alain De Botton, 2010, Mutluluğun Mimarisi, SEL yayıncılık, Çev. Banu Tellioğlu Altuğ
- Gordon Matta-Clark, 2012, Yayına hazırlayan: Baran Bilir, Perihan Usta, Lemis Yayınları
- 'Altyazı' aylık sinema dergisi, Temmuz 2013, Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi, Sayı:130
- 'Megaron' dergi, 2014 sayı2, 'Bir Mimarlık Bilinmeyen: Postmodern Gündelik Yaşamda 'Konut' Tükendi mi?', Lerzan Aras,